

Duinbeheerders willen graag het konijn terug

Virusziekten hebben konijnenpopulaties uit vrijwel alle Nederlandse kustduinen weggevaagd. De konijnen worden gemist, want de koeien en paarden die zijn ingezet voor het behoud van duingraslanden kunnen hun functie maar beperkt overnemen. “De aanwezigheid van vee sinds 1990 heeft weinig invloed gehad op de vegetatie”, stelt onderzoeker Harrie van der Hagen.

Tekst **Willy van Strien**

Afgelopen winter heeft waterleidingbedrijf en natuurbeheerder Dunea zo’n vijftig konijnen uitgezet in duingebied Meijndel bij Den Haag. De komende winter zal dat opnieuw gebeuren. Ook op Vlieland, in het Noordhollands Duinreservaat en in de Amsterdamse Waterleidingduinen zijn konijnen uitgezet. De maatregel is bedoeld om kortgrazige, kruidenrijke droge duingraslanden in stand te houden; zij zijn rijk aan planten- en diersoorten en lopen volgens de Europese Habitatrichtlijn gevaar te verdwijnen (ze zijn prioritair habitattypen H2130: grijze duinen). “De aanwezigheid van konijnen is cruciaal voor het behoud van deze graslanden”, zegt Harrie van der Hagen, tot voor kort als ecooloog werkzaam bij Dunea. Het is de conclusie van het onderzoek waarop hij twee jaar geleden in Wageningen promoveerde. De kustduinen waren van oorsprong een dynamisch landschap. Af en toe stroomde zeewater naar binnen met vers zand, zodat regelmatig kale, stuivende plekken en jonge vegetaties ontstonden. Die dynamiek

was verdwenen door de aanleg van de zeereep en de aanplant van helm, maar dankzij het konijn, dat de Romeinen vanuit Spanje hadden ingevoerd, bleef het landschap toch open. Konijnen graven holen en burchten; ze creëren zo kleinschalig kale plekjes en woelen het zand om. Ze houden graslanden waarop ze foerageren kort en vrij van bomen en struiken doordat ze de zaailingen daarvan graag eten. Maar in 1954 legden konijnen massaal het loodje door de virusziekte myxomatose. De populaties herstelden zich langzaam totdat in 1989 een andere ziekte toesloeg die de stand opnieuw decimeerde: RVHD (rabbit viral haemorrhagic disease). “In 2014 verscheen daarvan een tweede, opnieuw dodelijke variant en twee jaar geleden troffen we een derde variant aan”, vertelt Van der Hagen. “De tijd die konijnenpopulaties hadden om van een ziekte-uitbraak te herstellen werd steeds korter.”

Inzet vee

Nu komen konijnen in de meeste duingebieden niet of nauwelijks meer voor. Om de duingraslanden toch te behouden, zetten duinbeheerders vee in met de verwachting dat de dieren kale plekken zouden creëren door de vegetatie kapot te trappen en al grazend de graslanden open, kort en soortenrijk zouden houden. In Meijndel introduceerde Dunea eind 1990 Gallowayrunders en Noorse fjordenpaarden, die later werden vervangen door Konikpaarden. Maar het resultaat viel tegen, constateert Van der Hagen, die de opdracht had om het effect van twintig jaar begrazing – 1990 tot en met 2009 – te evalueren.

Hij beschikte over mooie gegevens van lange tijdreeksen. Er waren gedetailleerde false-colour luchtfoto's uit 1975, 1990, 2001 en 2009. Daarop analyseerde hij veranderingen in de arealen kaal zand, bos en grasland in zes stukken van ongeveer vijftig hectare, waarvan er drie sinds 1990 werden begraasd, en vervolgens de ontwikkeling van vier graslandtypen.

Daarnaast bestudeerde hij vegetatie-opnamen die vanaf 1952 regelmatig waren gemaakt in 41 vaste plots, alle in begraasd gebied. En tenslotte vergeleek hij de ontwikkeling van de vegetatie in acht stukken die in 1975 waren afgesloten voor konijnen en ook koeien en paarden buitenhouden, zogenoemde exclosures, met die van ernaast gelegen referentie-stukken.

Drie benaderingen hanteerde hij dus, en de conclusie was steeds dezelfde: de aanwezigheid van vee sinds 1990 heeft weinig invloed gehad op de vegetatie. Van der Hagen: “De eerste jaren dachten we te zien dat het vee wel wat deed. Het aandeel kaal zand nam toe en de vegetatie veranderde. Maar ik kon geen statistisch significant effect van begrazing vinden. Ik denk dat er wel enig effect was, maar te klein om aan te tonen. Andere factoren bleken de ontwikkelingen veel beter te verklaren.”

Stikstof

Want de introductie van vee was niet de enige verandering die plaatsvond. De neerslag van stikstof was tot 1990 toegenomen, bereikte toen een piek en daalde daarna. Daardoor vormden zich minder algenkorsten op kale bodems die het zand vasthouden. Ook stopte men in die tijd met de routinematige aanplant van helm. Zo ontstond stuivend zand en kwamen jonge vegetaties op. Van der Hagen: “Maar de ontwikkeling van de vegetatie was het sterkst gekoppeld aan de schommeling in konijnendichtheden. Zo is 85 procent van de meidoorns en eiken in het midden-duin-gebied zo’n zeventig jaar oud. Ze zijn dus opgekomen in de eerste jaren na de myxomatose-uitbraak, toen er nauwelijks konijnen waren. Die struiken en bomen, die er zonder konijnenziekte niet gestaan zouden hebben, halen we nu weg.”

Toch melden andere duinbeheerders wel succes met de inzet van vee. Hoe verklaart hij dat? “In de meeste gevallen zijn de ontwikkelingen van de vegetatie in begraasd gebied niet vergeleken met die in onbegraasd gebied, zodat je niet weet in hoeverre je veranderingen kunt toeschrijven aan de begrazing. Daarbij is een vergelijking tussen verschillende duingebieden moeilijk omdat duinbeheerders vee op verschillende manieren inzetten. In de onderzochte periode in Meijendel graasden koeien en paarden jaarrond met een dichtheid van één dier op vijftien hectare; ten behoeve van het onderzoek hielden we dat constant. Dat was laag; het was afgestemd op wat er ’s winters aan voedsel beschikbaar is, zodat de dieren niet zouden verhongeren.” In elk geval beseft men nu ook beter dat koeien en paarden andere dingen doen dan konijnen, zegt hij: “Koeien en paarden eten niet gericht zaailingen van bomen en struiken weg en houden de opslag van struiken en bomen dan ook minder goed tegen dan konijnen. En de verwachting



dat ze kale plekken zouden creëren, kwam niet uit. Ze stampen met hun gewicht de grond aan en woelen die niet om.” En zo kwam de evaluatie van twintig jaar begrazing door koeien en paarden uit op de conclusie dat die het konijn maar beperkt kunnen vervangen. Konijnen blijven onmisbaar voor het behoud van kortgrazige, kruidenrijke, droge duingraslanden. Vandaar dat duinbeheerders ertoe overgaan om ze uit te zetten. Om dat verantwoord te doen, heeft OBN Natuurkennis er een protocol voor gemaakt.

Konijnen uitzetten

Uitgezette konijnen moeten afkomstig zijn van naburig, soortgelijk gebied. Maar zijn er wel gebieden langs de kust waar konijnen zo goed floreren dat je er zonder bezwaar dieren kunt weghalen? Van der Hagen: “Die zijn er. Ze doen het prima op de Tweede Maasvlakte en op sportterreinen, zoals dat van de Noordwijkse Golfclub. Waarschijnlijk is het gras er rijker aan eiwit en mineralen zodat de dieren er een betere conditie hebben. Wij haalden konijnen van de Tweede Maasvlakte.” OBN Natuurkennis constateerde dat florerende populaties resistentie hebben opgebouwd tegen variant 2 van RVHD. Het terrein waar dieren worden uitgezet moet veilig zijn, dat wil zeggen open met stukken dicht struweel. Er moeten oude burchten



of kunstburchten zijn die ze meteen kunnen betrekken. En er is geschikt foerageergebied vlakbij nodig: een korte vegetatie met veel jong groen. Grote konijnenfamilies houden zelf vaste voedselplekken in stand met hun gegraas, de typische konijnenweitjes. Maar waar konijnen waren verdwenen en opnieuw worden uitgezet, moeten zulke weitjes eerst worden aangelegd. Van der Hagen: “Dat kun je doen door te maaien, maar dat is duur. Of door eerst vee toe te laten, maar dan moeten de dieren maar net gaan grazen op de plek waar konijnen later willen foerageren. Dat is niet te sturen.” Tot nu toe hebben uitzet-acties weinig opgeleverd, zegt hij. “In Meijendel zien we de uitgezette dieren niet meer terug; we weten niet of ze nog leven.” Waar geen konijnen zijn, is de inzet van vee het enige alternatief voor het behoud van duingraslanden, maar het is een mager alternatief, stelt hij. “Duinbeheerders zoeken uit wat de beste manier is. We kunnen een voorbeeld nemen aan wat boeren in zeedorpen vroeger deden. Zij maaiden stukken en lieten af en toe vee grazen, en dat leverde het typische zeedorpenlandschap op met korte graslanden. In plaats van jaarrond zouden we alleen in de winter kunnen begrazen met een hoge veedichtheid; in het seizoen kunnen planten dan bloeien en zaad zetten, in de winter ruimt het vee alles op zodat

1 Konijn in de duinen.
(Foto: Rob Buiters)

er weer plaats is voor jonge vegetatie. Dan komen wel kiemplanten op van bomen en struiken; duinboeren haalden die weg om hun graslanden te behouden. Ook is het goed om te variëren met koeien, paarden, schapen en geiten, die elk op hun eigen plekken en op hun eigen manier grazen, en met aantallen dieren. We kunnen zeker niet stoppen met begrazing zo lang het slecht gaat met konijnen, ook omdat het ecosysteem tijd nodig heeft om zich aan te passen. Maar ik denk wel dat we het flexibeler moeten doen.” ■

“Koeien en paarden doen andere dingen dan konijnen”

Literatuur

De literatuurlijst van dit artikel vindt u door deze QR-code te scannen of bij de online versie van dit artikel: <https://delevendenatuurmagazine.nl/de-levende-natuur-nummer-05-2024/samenvatting-konijn/>



Literatuur Konijn

Dekker, J.J.A., J.M. Drees, M.P. Moerman, M.P., M. Nijssen, J.G.B. Oostermeijer en L. Seip, 2022 Herstel van konijnenpopulaties in de kustduinen. Rapport nummer OBN-2017-86-DK, VBNE, Driebergen. Met werkprotocol: konijnen uitzetten voor populatieherstel. Dekker, J., M. Moerman, M. Drees, M. Nijssen, G. Oostermeijer & L. Sijp, 2023. Kunnen we konijnenpopulaties in kustduinen herstellen? Vakblad Natuur Bos Landschap 192: 12-15. Hagen, H.G.J.M. van der, 2022. Rabbits rule: evaluating livestock grazing in coastal sand dunes of Meijendel, the Netherlands. PhD thesis, Wageningen University, Wageningen, the Netherlands. ISBN: 978-94-6447-369-8. DOI: <https://doi.org/10.18174/575460>